

Юрій Гривнак, Зіновія Нагачевська
(Івано-Франківськ, Україна)

**БОГДАН СТУПАРИК ПРО МІСЦЕ І РОЛЬ ДИСЦИПЛІН
ІСТОРИЧНОГО ЦИКЛУ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ
СВІДОМОСТІ ДІТЕЙ І МОЛОДІ**

Докорінні реформи у сфері сучасної освіти, мету, завдання і шляхи проведення яких розкривають Закон України «Про освіту» й Концепція «Нова українська школа» на період до 2029 р., людиноцентристський характер освітньої діяльності, орієнтація на інтелектуальну творчу діяльність педагогічних працівників, готових формувати у здобувачів освіти усвідомлення необхідності захищати суверенітет і територіальну цілісність України, є важливими умовами формування у дітей і молоді поваги до національних цінностей, історико-культурних надбань і традицій українського народу. Водночас виховання відповідальних громадян, здатних до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, як невід'ємної складової мети освіти в Україні, неможливе без високої національної свідомості та самосвідомості особистості.

Відомий галичанин, науковець, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент Академії педагогічних наук України, Відмінник освіти України, Заслужений працівник професійно-технічної освіти Богдан Михайлович Ступарик вважається засновником нового напрямку в педагогічних дослідженнях – історії становлення й розвитку теорії та практики національної освіти і національного виховання в Галичині. У 1995 р. він створив і очолив єдину на той час в Україні кафедру історії педагогіки у Прикарпатському університеті імені Василя Стефаника і впродовж наступного десятиліття активно працював над формуванням «ступариківської» наукової школи, члени якої розгорнули глибоке вивчення «білих плям» в історії українського шкільництва нашого краю.

Домінуючою у науковій спадщині Богдан Ступарика є національна ідея, якій він присвятив усе своє життя. Саме в національному вихованні науковець вбачав квінтесенцію формування наймолодшого покоління громадян незалежної України (праці «Національна школа: витоки становлення», яка вийшла друком у 1992 р. [7], «Ідея національної школи та національного виховання в педагогічній думці Галичини (1772-1939 рр.)» яка побачила світ у 1995 р. [5].

Національна ідея в розумінні Богдана Ступарика виходить за межі сутності етнічної категорії, набуваючи ознак державницької. Як вважав учений, вітчизняне суспільство не може досягти розквіту без засадничої ідеї, яка б об'єднувала представників усіх етносів, спрямовувала їхній розум, енергію,

почуття і волю на досягнення соборності всіх українських земель [7, с. 45]. Підґрунтя добробуту народу він вбачав власне у його національній ідеї, а її метою проголошував незалежний суверенний розвиток держави в ім'я процвітання не тільки української нації, а й усіх етносів, що населяють Україну і яким остання гарантує численні права та свободи, аби забезпечити їхній вільний національний розвиток. Тому чільне місце у вихованні молоді педагог відводив вихованню свідомого громадянина, патріота суверенної України, готового віддати при потребі своє життя за її незалежність [4, с. 6; 1, с. 45].

Богдан Ступарик був переконаний у тому, що одне з найважливіших місць у формуванні національної свідомості дітей і молоді посідають предмети історичного циклу. Свідченням цього є його праці «Як вивчати народознавство в школі» (1991 р.), «Українознавство в національній школі» (1995 р.) та ін., у яких він розкрив основні принципи, методи, прийоми і засоби викладання народознавчих дисциплін, зокрема історії, відомих українських педагогів минулого, поділяв їхні погляди на процес викладання історії та її ролі у формуванні національної свідомості дітей і молоді.

Близькими педагогові були положення праць відомого галицького історика кінця XIX – початку XX ст., Мирона Кордуби, який обґрунтував дві принципово важливі умови, що свідчать про гуманістичну спрямованість викладання історії: впливати на учнів не описами кривавих битв, а розповідями про людей, їхній побут і звичаї. М. Кордуба одним із перших серед українських педагогів закликав гуманізувати предмети історичного циклу, що відповідало тогочасним західноєвропейським педагогічним новаціям [3, с. 24]. Б. Ступарик цілком погоджувався з відомим істориком і вслід за ним стверджував, що гуманізація предметів історичного циклу дає поштовх до правильного формування національної свідомості дітей і молоді.

Б. Ступарик відкрив широкому науковому загалу таку постать, як Андрій Копистянський, який на межі XIX – XX ст. працював учителем історії у галицьких гімназіях – спочатку Станиславова, а згодом – Львова. Ученого зацікавили думки А. Копистянського з приводу того, що сучасна йому «наука» історії в гімназіях не виконувала свого завдання, молодь не виходила із середніх шкіл із виробленим історичним поглядом на світ, її знання обмежувалися «...мінімальною сумою дат, імен і фактів, які абітурієнт по якійсь часі зовсім забуде...» [2, с. 51]. Б. Ступарик високо оцінив розробку гімназійним істориком цілком нової методики вивчення історії у закладах середньої освіти краю. Суть її полягала в тому, що історія – це дуже важкий і важливий шкільний предмет. Вона вводить нас у минулі століття, між неживих людей, не раз у зовсім відмінні від сучасних суспільні відносини [5, с. 87]. За висловом А. Копистянського, історія у школах кінця XIX – початку XX ст. – це

«старий цвинтар», із численними пам'ятниками осіб минулого; вона схожа на «склад старих меблів», назви яких учитель заставляє вивчати напам'ять. Позиція А. Копистянського щодо вивчення історії виглядала таким чином: вивчення історії має розпочинатися з вивчення історії рідного краю; у процесі її опанування слід дотримуватися двоступеневості; розвивати і розширювати історію рідного краю необхідно через порівняння з історією інших народів [2, с. 60]. Богдан Ступарик погоджувався із судженнями галицького історика про те, що вивчення рідної історії є найважливішою основою національного та патріотичного виховання дітей і молоді, підґрунтям для формування їхньої національної свідомості.

Як засвідчує аналіз творчої спадщини Б. Ступарика, у трактуванні поняття «національна свідомість» та визначенні шляхів її формування у шкільної молоді педагог опирався на праці видатних представників історичної науки і практики Східної Галичини О. Іваничука, М. Лозинського, С. Томашівського та ін. На підставі вивчення їхніх теоретико-методичних напрацювань Б. Ступарик доходить висновку про те, що, як і на початку української незалежності, найважливішим завданням школи початку ХХ ст. виявилось формування в учнів національної свідомості. Поділяючи погляди на сутність цієї дефініції С. Томашівського («... це ясне і свідоме почуванє... всіх моїх потреб з вимогами загальнонародними, готовність зректися власної користи для загального добра ... любов до своєї землі, мови і культури ... взагалі дбалість про поступ цілої нації, підмога для неї й оборона від ворожих нападів»), він погоджувався із його твердженням про те, що виробити таку національну ідейність може лише школа, «...пройнята національним і гуманітарним духом» [5, с. 83].

Як один із перших дослідників документів і матеріалів І Українського педагогічного конгресу 1935 р. у Львові, резолюції і постанови якого вміщені у його праці «Ідея національної школи та національного виховання в педагогічній думці Галичини (1772-1939 рр.)» [5, с. 164-173], Б. Ступарик наголошує на такому положенні доповіді на конгресі В. Пачовського: «...ми, українці, вважаємо хребетним стрижнем школи пройняті національним духом науки українознавства, в склад якого входить мова, література, історія, плястичне мистецтво, музика українського народу та географія земель заселених Українцями». При цьому, як і В. Пачовський, педагог неодноразово підкреслював, що результат роботи школи у цьому напрямі залежить передовсім від учителя, який зобов'язаний здійснити «...повну ревізію свого навчання і доповнити свої засоби у вихованні молоді у національному дусі...» [5, с. 110-111].

Уже на початку української незалежності Б. Ступарик розумів: аби нація досягла духовних і матеріальних вершин, необхідне пізнання минулого свого народу, його історії. Він зазначав: «Ніхто не може зробити нічого суттєвого в здійсненні великої культурної революції, не долучившись до здобутків свого власного минулого, а з ним і до досягнень вселюдської культури» [6, с. 324]. Отож він був переконаний у тому, що національний поступ – це шлях до величчя загальнолюдської.

На глибоке переконання педагога, виховання національно свідомої молоді неможливе без озброєння її абсолютними вічними (моральними) цінностями. «Вселюдські цінності» у його розумінні – це «... не просто сума матеріальних і духовних цінностей всіх народів і не якесь попереднє їх поняття, а синтез вищих досягнень рук і розуму людства, квінтесенція всієї цивілізації» [8, с. 148; 1, с. 46]. Тобто вчений вважав, що «вселюдське» функціонує завдяки національному, виявляючи себе через нього.

Викладене підтверджує, що Б. Ступарик не лише теоретично обґрунтовував українську національну ідею, а й утверджував її як могутню національно-державницьку і світоглядно-соціальну концепцію розвитку, виокремив її як засаду національного самовизначення і соборності України, важливу передумову формування національної свідомості молодого покоління. При цьому одним із чинників її усталення вважав історію рідного народу, навчальні дисципліни історичного циклу.

Список використаних джерел

1. Борис У. Проблема національної ідеї в педагогічній спадщині Богдана Ступарика. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. 2012. Вип. 25. С. 44-46.
2. Копистянський А. Наука історії рідного краю в першій класі сер. шк. *Наша школа*. 1911. Ч. 3. С. 51-60.
3. Нагачевська З., Гривнак Ю. Внесок видатних педагогів Західної України кінця ХІХ – початку ХХ ст. у розвиток теорії та методики викладання історії. *Освітній простір України*. 2016. Вип. 8. С. 22-27.
4. Ступарик Б. Громадянське виховання сучасної молоді. *Вісник Прикарпатського університету*. Педагогіка. Вип. III. Івано-Франківськ : Плай, 2000 С. 3-14.
5. Ступарик Б. М., Моцюк В. Д. Ідея національної школи та національного виховання в педагогічній думці Галичини (1772-1939 рр.) / за ред. Ступарика Б. М. Коломия: Вік, 1995. 168 с.
6. Ступарик Б. Національна школа – гарант процвітання і суверенності української держави. *Демографічна ситуація в Карпатському регіоні : реальність, проблеми, прогнози на ХХІ століття*. Чернівці-Київ, 1996. С. 324-326.
7. Ступарик Б. Національна школа: витоки, становлення. Івано-Франківськ, 1992. 192 с.
8. Ступарик Б.М. Школі – національне виховання молоді. *Вибрані статті*. Івано-Франківськ: Плай, 2005. 283 с.

